

ԿԻՆԸ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Քաղաքակրթութեան ճանապարհի վերայ գոնևող ազգերի մէջ այն խնդիրը, որ իւր վերայ վաղուց ընդհանուր ուշադրութիւն է դրաւել—այսպէս կոչւած՝ կանանց էմանցիպացիայի խնդիրը, կամ առհասարակ սկանանց խնդիրն է:

Կանանց խնդիրը այն աւելի ընդհանուր հոսանքի արդիւնքն է, որով հասարակութեան մէջ գոնևող ոյժերը ձգտումն ունին արդիւնաւէտ լինելու այնքան, որքան նոքա առհասարակ կարող են, եթէ միայն արտաքին հանգամանքները խոչընդոտ չը լինեն նոցա կանոնաւոր զարգանալուն:

Ստեղծել այն բոլոր նպաստաւոր արտաքին հանգամանքները, որոնց մէջ կնոջ ոյժը կարողանայ այնքան ազատ արտայայտուել, որքան այդ հարկաւոր է դատուած մի տնհատի համար առհասարակ—ահա՛ թէ ինչու՞ն է կայանում կանանց խնդիրը:

Զը դնել կնոջ ճանապարհի առաջ խոչընդոտներ, որ հարկաւոր չեն դատուած տղամարդու նկատմամբ—ահա՛ կանանց պահանջը:

Իրաւունքների հաւասարութիւն կնոջ և տղամարդու մէջ—կանանց դատը այդ է:

Կանանց խնդիրը այդ բացարձակ ձևով 19-երորդ դարու արգասիք է լուսաւորութեան մէջ առաջնորդող ազգերի մէջ: Նա մեր գարու չէ, այլ 18-երորդ գարու արգասիք է, եթէ առհասարակ կնոջ հասարակական դրութեան խնդիրը ի նկատի առնելու լինենք: Իւր աւելի որոշ բնաւորութիւնը կանանց խնդիրը ստացել է միայն մեր դարում, չը նայած որ—այդ մենք համարձակ կարող ենք ասել՝ խնդրի զարգացման հիմնաքարը դրւեց Ֆրանսիական մեծ յեղափոխութեան այդ առ միշտ չիշելի դարում, երբ անհատականութեան սկզբունքը իւր ամենափառաւոր յաղթանակը տարաւ մենաշնորհեալ դասակարգերի և հասարակ դասակարգի կոիւնների ժամանակ:

Կանանց խնդիրը, որպէս դարուս հերթական խնդիրներէից մէկը, զբաղեցրել է ժամանակի ամենանշանաւոր մտածողներին, մամուլին, օրէնսդրութեան. և վերջապէս նա դառել է հասարակաց կարծիքի առարկայ: Որպէս այդպիսին, լուսաւոր մարդկութիւնը բաժանւած է երկուսի՝ կուսակցութեան, որը կանանց լիակատար էմանցիպացիայի կողմն է, — այն կերպ, ինչպէս վերը մենք որոշեցինք այդ խնդիրը, — և կուսակցութեան՝ որը բռնում է այդ խնդրում կարելիին շափ պահպանողական դիրք, հնարաւոր եղածին շափ ժխտելով կնոջ և տղամարդու հաւասար իրաւունքներ վայելելու իրաւունքը:

Կանանց խնդիրը, բուսած Արեւմտեան-Եւրոպայի հողի վերայ — նման այն հոսանքներին, որոնց սահմանը ինքը մարդկութիւնն է և ոչ միայն մի ազգ և մի ցեղ, — իւր հանրամարդկայնութեան շնորհիւ, ծաւալեց ամենուրեք, ուր կարող էին թափանցել եւրոպական գաղափարները: Խուսիսյում նա տեղ բռնեց առաջին անգամ վաթսու-նական թւականների հրապարակախօսութեան մէջ, որ գնալով միայն զարգացաւ:

Եւրոպայի և Խուսիսայի հրապարակախօսութեան ազդեցութեան ներքոյ՝ խնդիրը թափանցեց նաեւ մեղ մօտ, հայկական մամուլի և զրականութեան մէջ, առանց մեծ ծաւալ և զարգացումն ստանալ կարողանալու: Բայց անկասկած է որ կանանց հասարակական դիրքի խնդիրը մի խնդիր է, որի վերայ ունեցած հայեացքները բնաորոշում են մի սերունդի դիրքը դէպի բազմաթիւ քյլ խնդիրներ, որոնք սկզբունքով կապւած են առաջնի հետ ամենասերտ կերպով: Մենք յետոյ կը տեսնենք, թէ որ աստիճանի սերտ կապւած է կանանց զարգացման գործի հետ մի ազգի յառաջադիմութիւնը առհասարակ և որ դա կենսական խնդիր է ոչ միայն կանանց սեռի համար, այլ դեռ աւելի քան այդ՝ մի ազգի, պետութեան, վերջապէս մարդկային հասարակութեան համար ընդհանրապէս: Եւ հէնց դորանով՝ պէտք է մեկնել այն, որ կանանց խնդիրը արթուն է ոչ թէ առհասարակ այն երկիրներում, ուր իրանք կանայք ուժեղ են, այլ այն երկիրներում, ուր պետական և ազգային զարգացման գաղափարը ամենից վաւ է, ամենից արթուն և ընդհանրութեան գիտակցութեան մէջ խորը արմատներ գցած:

Կանանց խնդրի վերայ ճիշդ հայեացք ձեռք բերելու համար, հարկաւոր է ամենից առաջ գտել նորան այն բազմաթիւ առարկութիւններինց, որոնցով շրջապատել են և փաթաթել են նորան՝ խնդիրը աւելի բարդացնելու, նորան խճճելու և գուցէ թաղելու, քան թէ նորան պարզելու համար: Եւ մեզ թւում է, թէ կանանց խնդրի ջերմ պաշտպանները նոյնքան սխալ են դործել այդ կողմից, որքան և նորա հակառակորդները: Կանանց խնդիրը, եթէ նա իրաւունքներ վայելելու խնդիր է, բոլորովին կախուսիմն հունի այն բանից, թէ որքան հաւասար են կնոջ և տղամարդու ոյժերը աշխատանքի և մտաւոր ստեղծագործութեան ու մտաւոր կարողութեան նկատմամբ: Եւ, չընայած դորան, մենք շատ անգամ զարմացմամբ տեսնում ենք, որ այդ երկու խնդիրները իրար հետ այնպէս շփոթում են, որ կարծես կանանց խնդրի լուծումը կախւած լինի այն բանից, թէ որքան ապացուցւած կը լինի կնոջ և տղամարդու ոյժերի հաւասարութիւնը:

Այդպէս ենք հասկանում մենք խնդիրը. կինը կարող է շատ բաներում տղամարդուց բարձր լինել, նա կարող է շատ բաներում տղամարդուց ստոր լինել՝ և վերջապէս ոյժերի հաւասարութիւնը կարող է դեռ ևս երկար ժամանակ ապացուցւած չը լինել, — բայց կնոջ բարոյական, քաղաքացիական և անհատական գոյութեան պայմանները, այնուամենայնիւ չեն կարող մնալ նախնական դրութեան մէջ: Քանը այստեղ ոյժերի հաւասարութեան մէջ չէ, այլ նորա մէջ՝ թէ կինը ընդունակ է զարգանալու թէ ոչ: Քանի որ այդ մասին ոչ մի կասկած չկայ և չի կարող լինել, ուրեմն և պէտք է ընդունել, որ կնոջ զարգացման համար պէտք է ստեղծել նոյնպիսի յաջող պայմաններ, որպէս այդ ստեղծւում է տղամարդկանց համար:

Մենք ասում ենք՝ կանանց, տղամարդկանց ոյժերի նոյնութիւն ամենևին չի պահանջւում նրանց հաւասար իրաւունքներ տալու համար: Հաւասար իրաւունքները հարկաւոր են միայն որպէս զի կանանց ոյժերը նոյնքան ազատ զարգանալ կարողանան, որպէս աղաս զարգանալու հարկը ճանաչւում է տղամարդկանց համար: Իրաւունքը պահանջւում է ոչ թէ տղամարդուն անպատճառ հաւասարելու համար, այլ իրաւունքը պահանջւում է միայն որպէս մի պայման, առանց որի կինը, նման, տղամարդուն, չի կարող իւր ոյժերը կանո-

նաւոր և ազատ կերպով զարգացնել, ուրեմն և ընտանիքին, հասարակութեանը, պետութեանը այն ծառայութիւնը մատուցանել, ինչին նա միայն ընդունակ է: Այն իրաւունքները, որ դարերի ընթացքում ձեռք են բերած տղամարդկանց համար, նոքա, այդ իրաւունքները, խօսք միայն տղամարդու պահանջների համեմատ չեն ստեղծւած, այլ առհասարակ մարդկային անհատի: Անհատը, լինի նա կին թէ տղամարդ, չի կարողացել երեւակայել և իրագործել ուրիշ պայմաններ իւր զարգացման համար, քան այն պայմաններն են, որոնք հիմք են կազմում լուսաւորւած ազգերի պետական, հասարակական և ընտանեկան կազմակերպութեան: Այլ խօսքերով դոյուութեան և զարգանալու համար պայմանները նոյնն են կանանց համար, ինչ որ են նոքա տղամարդկանց համար, և այդ պատճառով չկայ մի առանձին սահմանադրութիւն կանանց համար, քան ինչ որ կալ մարդկային ազգի համար առհասարակ:

Դորանից բխում է այն, որ միանգամայն սխալ է կանանց խնդրի վերջնական լուծումը սպասել մինչ այն ժամանակ, երբ ապացուցւած կը լինի կնոջ և տղամարդու ոյժերի հաւասարութիւնը, քանի որ կանանց խնդիրը, որպէս տեսանք, բոլորովին ֆիզիօլոգիական կարողութիւնների խնդիր է, և նա առհասարակ գիտնական խնդիր է, այլ զուտ կուլտուրական, հասարակական, պատմական խնդիր է, ենթակա պատմական հոսանքների ընթացքին և ոչ թէ գիտնականների վճռին:

Այդ միտքը աւելի ևս պարզ կը որոշուի, երբ կը ներկայացնենք ընթերցողների առաջ մի քանի փաստեր կանանց հասարակական դիրքի և ձեռք բերած իրաւունքների պատմութիւնից Արեւմտեան Եւրոպայում: Բայց այդ անելուց առաջ, մեզ հարկաւոր է դեռ յիշատակել նաև մի ուրիշ տեսակէտ, որից նայել են կանանց խնդրի վերայ՝ կնոջ կոչումը հասարակութեան մէջ որոշելու համար, տեսակէտ, որը ունի իւր պոյութեան իրաւունքը, առանց մի մազաչափ անգամ կապ ունենալու կանանց խնդրի հետ, ինչպէս մենք այդ խնդիրը ձեւակերպեցինք այս յօդւածի սկզբում:

Այս անկասկած ճշմարտութիւնից, թէ կինը ընտանիքի մէջ, որպէս ամուսին և մայր, մի առանձին դեր է կատարում, այդ անկասկած ճշմարտութիւնից, ասում ենք, դուրս բերին այս ոչ լիա-

կատար եզրակացու թիւներ, թէ կնոջ կոչումը ընտանիքին ծառայելն է, այսինքն ամուսին ու մայր լինելն ու երեխաներին դաստիարակելն է: Այդ հայեացքը կապեց կանանց խնդրի հետ, կանանց իրաւունքների խնդրի հետ: Որպէս հեշտութեամբ կարելի է եզրակացնել՝ կանանց կոչումը որոշելով և որքան կարելի է նեղ սահմաններ դնելով կանանց կոչման համար—կանանց խնդրի հակառակորդները միշտ ձգտել են դորանով նաև կանանց իրաւունքները սահմանափակել: Այդ ուղղութեան ծայրայեղները կնոջ համար իսկապէս ոչ մի իրաւունք չեն էլ պահանջել և աշխատել են միշտ խոյս տալ «իրաւունք» խօսքից կանանց նկատմամբ: Եւ նոքա այդ չեն պահանջել և այժմ էլ չեն պահանջում, միանգամայն հաւատալով, որ կինը, որի կոչումը ընտանիքին ծառայելու մէջն են տեսնում, առանց օրէնսդրական միջամտութեան էլ, այլ արդէն բնական հանգամանքների զօրութեամբ, այն դերը կը խաղայ, ինչ դեր որ բնութիւնը կամ Աստուծոյ կնոջ յատկացրել է:

Դժուար չէ հասկնալ, որ կնոջ «կոչման» խնդրի սիրահարները ներկայումս կանանց էմանցիպացիայի ամենակատաղի թշնամիները պէտք է լինեն: Իբր թէ կնոջ կոչումը այլ բան է, քան մարդկային ազգի կոչումը առհասարակ: Իբր եթէ մարդու կոչումը՝ անհատական և հասարակական ոյժերի զարգացումն է, կնոջ կոչումը նոյնը չէ, այլ մի ուրիշ, ընդհանուր պատմական շրջանակից դուրս եկող կոչում: Իբր թէ կանանց կանացի յատկութիւնները եթէ նոցա աւելի ընդունակ են դարձնում մի գործի համար, քան մի ուրիշ պաշտօնի համար, դորանով արդէն որոշում է կանանց «կոչումը» և առ միշտ սահման դնում նորա գործակատարութեան մարդկային հասարակութեան մէջ:

Մենք ասացինք, որ կանանց կոչումը որոշողները մեծ մասամբ արամադիր են կանանց իրաւունքները սահմանափակել, աւարկելով որ բնութիւնից կինը այս ու այն դերը ունի կառարելու մարդկային հասարակութեան մէջ և որ ուրեմն դորանից դէն իրաւունքներ նրանց յատկացնելը բնութեան հակառակ է, և ուրեմն հասարակութեան ֆնասակար: Ահա այդ կերպ է, որ կանանց կոչման խնդիրը կապում են կանանց խնդրի, որ նոյնն է թէ կանանց իրաւունքների, կանանց էմանցիպացիայի խնդրի հետ:

Տենդենցիան պարզ է: Այդ տաքտիկայով՝ որքան նեղ որոշէք կնոջ կոչումը, այնքան էլ կարճ ու նեղ կը կտրէք կնոյ իրաւունքները: Եւ որովհետեւ ամենից կարճ կտրելը հէնց այն կը լինէր, որ կնոջ մէջ տեսնէիք լոկ ամուսին և զաւակների մայր, տրամաբանական կը լինէր ուրեմն որ կնոյ իրաւունքները հէնց միասնակեցութեան և մայրական մի քանի, գրեթէ ամեն մի կենդանի արարածին յատուկ կանոններով սահմանափակէին:

Կնոյ կոչման խնդիրը անպայման կերպով կապ չունի կնոյ մտաւոր և այլ ընդունակութիւնների խնդրի հետ: Կինը կարող է ընդունակութիւններ էլ ունենալ ամեն տեսակ պաշտօնների համար. բայց, ասում են կանանց էմանցիպացիայի հակառակորդները, կնոյ բնական կոչումը այդ չը լինելով, փնասակար է խրախուսել կանանց դէպի այնպիսի պարապմունքներ, որոնք կը շեղեն կանանց իրանց ամենաբնական շաւիղից, ամուսնութեան, տան տնտեսութեան և մայրութեան պաշտօններից:

Որպէս տեսնում է ընթերցողը, կնոյ կոչման խնդիրը դեռ ևս կնոյ ընդունակութիւնների խնդիր չէ: Կոչումը, յայտնի ուղղութեան տէր անձերի մօտ, ինչ որ ասուածային նախասահմանութիւն է, մարդկանց ցանկութիւնից, ընդունակութիւններից, պատմական հոսանքներից բոլորովին անկախ մի բան, որի դէմ գնալու ձգտումը՝ մեղք է նոյն իսկ Արարչի դէմ և կորստաբեր մարդկային ցեղի համար:

Նստ տարիներ մեզնից առաջ այդ առարկութիւնը կարող էր ծանր և լուրջ թւալ: Այդ այն ժամանակներն էին, երբ գեռ հաւատ կար դէպի նախասահմանութիւնը նոյն իսկ դասակարգային իրաւունքների խնդիրներում: Նոյն իսկ լուսաւորած Յունաստանում և Հռովմում հաստատ համոզած էին, որ ստրկութիւնը նախասահմանած դրութիւն է մի դասակարգի համար: Արիստոտէլի պէս հանճար էր պահանջւում, որ ստրկութեան գոյութիւնը հին աշխարհում բացատրէր գոնէ արդիւնաբերութեան տեխնիկայի այն դրութիւնով, որ տիրապետող էր իւր ժամանակում. բայց յայտնի է, որ բացատրութիւնը և արդարացումը գոյութիւն ունեցող մի կարգ ու կանոնի դեռ ևս չի հաստատում բնական օրէնք մի ամբողջ մարդկային դասակարգի ճակատագրի համար:

Թէև հին դարերը անդառնալի անցել են, բայց հաւատը դէպի նախասահմանութիւնը մնաց, բայց ոչ իբր աւանդ հին դարերի, այլ իբր անհրաժեշտ հետեանք անքննադատ վերաբերութեան դէպի հասարակական խնդիրները: Անկասկած է, որ միջին կոչւած դարերում՝ ընդհանուր հաւատ կար դէպի Ֆէօդալականական կարգ ու կանոնների մշտնջենական տեղութիւնը և որ իբր ամեն ինչ նախասահմանւած է: Անկասկած է, որ հռովմայական-կաթոլիկական եկեղեցու տիեզերական իշխանութիւնը արեւմտեան Եւրոպայի կաթոլիկ ամբոխի և մոլեռանդ հաւատացողների աչքում, նախասահմանւած կոչումն էր նոյն այդ հռովմայական եկեղեցու, որը այդ հայեացքին ամբողջութիւն տուեց և այդ հայեացքն իսկ նւիրագործեց պապի անսխալականութեան դոգմայով նոյն իսկ մեր դարում, հազիւ քսան տարի մեզնից առաջ:

Այդպիսի արտոյուտ, բացարձակ հաւատ դէպի մի հաստատութեան նախասահմանւած կոչումը ուրեմն յատուկ չէ միայն մի դարուն, այլ նա յատուկ է այն բոլոր ժամանակներին, ուր պատմական քննադատական վերաբերմունք չկայ դէպի առաջադրած խնդիրները:

Յիւր զոհ է գնացել նոյն այդ անքննադատ ուղղութեան: Նախասահմանումն են տեսել այն բանի մէջ, ինչ կնոջը յատուկ է իբրև կնոջ, իբրև սեռի, բոլորովին անտես առնելով այն բոլորը, ինչ կնոջը յատուկ է իբրև մարդու, իբրև անհատի առհասարակ: Խնական է որ կինը ենթակայ է այն բոլոր պահանջներին, ինչ պահանջներ որ ունի մարդս իբր անհատ և իբր հասարակութեան անդամ, հասարակութեան, որը, ինչպէս պատմութիւնն է ցոյց տալիս, պատմական ամեն կարգի փոփոխութիւններ է կրում ժամանակաց ընթացքում՝ նայած թէ որոշ ժամանակում մի ազգի կամ պետութեան շահերը ինչ են պահանջում:

Նկատելու արժանի մի իրողութիւն է այն, որ կանանց և տղամարդկանց իրաւունքների հաւասարացնելու խնդիրը պատմութեան մէջ չի չառաջացրել այն խռովայոյզ տեսարանները, որ ներկայացրել են այլ և այլ դասակարգերի կռիւները, թէ հին դարե-

րում և թէ նոր ու նորագոյն ժամանակներում Նաաբնական է այդ: Մեծ մասամբ մարդիկ պահանջ են անում կարիքից ստիպւած: Երբ հասարակութիւնների զարգացման պրոցեսի ընթացքում նորանոր հանգամանքներ են յառաջանում և այդ նոր ստեղծւած պայմանների մէջ նախկին իրաւունքի յարաւեութիւնը վտանգի է ենթարկում մի մեծ զասակարգի, նորա հետ և ամբողջ հասարակութեան, ուրեմն և պետութեան կենսական շահերը, այն ժամանակ գոյութիւն ունեցող իրաւունքը ենթարկւում է կամ մասնաւոր կամ արմատական փոփոխութեան: Այդպիսով առաջ է գալիս նոր իրաւունք: Ուրեմն կարիքն է յառաջացնում զրական իրաւունքը:

Բայց կանայք, հասարակութեան մէջ այնքան սերտ կապւած են տղամարդկանց հետ, որ նոցա դատերը մեծագոյն մասով ընդհանուր են եղել: Երբ ստրկութիւնը վերացրին — դորանով ստեղծւեց նոր դրութիւն և նոր իրաւունք, ոչ միայն տղամարդկանց, այլ և կանանց համար: ձորտութիւնը վերացրին, որով ստեղծւեց նոր դրութիւն և նոր իրաւունք, բայց հաւասարապէս թէ տղամարդկանց և թէ կանանց համար: Խղճի (կրօնքի) ազատութեան երկիրներում՝ այդ ազատութիւնը ոչ միայն տղամարդկանց համար է, այլ և կանանց: Մտքի ազատութեան երկիրներում գրելու իրաւունքը ընդհանուր է տղամարդկանց և կանանց համար: Դատարանական վերանորոգութիւնը իւր հետեւանքներով հաւասարապէս տարածւում է տղամարդկանց և կանանց վերայ և այլն:

Այդ ինչ է ցոյց տալիս? Առնւազն այն, որ կինը, հասարակական և օրէնսդրական այլ և այլ մեծ փոփոխութիւնների մէջ, մասնակից է եղել այնպէս, որպէս և տղամարդը, բայց ոչ անպատճառ յանուն կանացիութեան, այլ որպէս հասարակութեան անդամ, հասարակութեան մի տարր:

Երբ մենք ասում ենք, թէ կինը մասնակից է եղել հասարակական-պատմական մեծ փոփոխութիւններին, շատերը մեր ընթերցողներից տրամադիր կը լինեն մեզ հարցնելու, թէ կանանց այդ միջամտութիւնը արդեօք ինչո՞ւմն է երեւացել, երբ են նոքա ցոյց տւել իրանց ոյժը, երբ և ինչով են նոքա խոնարհացրել իրանց առաջ իշխանութիւն ունեցողներին և նոցանից դուրս կորզել այն իրաւունքները, որոնցից մի քանիսը մենք վերը չիշեցինք: Եւ մի՞թէ

ողամարդիկը չեն այդ դրութիւնները ստեղծել թէ իրանց և թէ կանանց համար, առանց մասնակցութեան այս վերջիններին:

Երբէք ոչ: Մտածողութեան այն պրոցեսի մէջ, որ կատարւել է ու կատարւում է հասարակական-քաղաքական խնդիրները լուծելուց առաջ, մասնակից են եղել թէ ողամարդիկ և թէ կանայք, առանց որ մենք կարողութիւն ունենանք որոշելու այդ մասնակցութեան չափը ողամարդկանց և կանանց կողմից առանձին-առանձին: Եւ վերջապէս յառաջդիմութեան և աղգային կամ պետական շահն է որ պահանջում է այս կամ այն փոփոխութիւնը և ոչ թէ անպատճառ բռնի միջամտութիւնը այս կամ այն դասակարգի կողմից: Իսկ երբ իրաւունքներ կամ դրութիւններ ստեղծւում են ոչ միայն տղամարդկանց, այլ և կանանց համար, պարզ է, որ այդ կարող է կատարւել միմիայն, երբ կանայք ճանաչւում են իբր գործող ֆակտոր: Իսկ ամեն ֆակտոր արդէն ոյժ է: Եւ մենք ասում ենք, որ այդ մոքով կանայք գործել են անցեալում, գործում են այժմ և կը գործեն ապագայում, բացի եթէ հասարակութիւնը ինքը դադարի առաջ գնալուց և մի աղգի վերայ ծանրանայ անշարժութեան ոգին, ինչպէս այդ եղել է շատ հին ազգերի նկատմամբ, որոնք կամ իսպառ կորել են, կամ եթէ գոյութիւն ունեն, բայց անզօր են դարձել մոքեր յզացնելու և մշակելու համար: Ահա ինչու նաև կանանց անշարժութեան և իրաւազուրկ դրութեան երկիրներում ոչ միայն կանայք են անշարժ, այլ և ամբողջ հասարակութիւնը, ամբողջ ազգը և պետութիւնը:

Սակայն «կանանց խնդիր» ասելով հասկացել են միայն իրաւունքների խտրութիւնը կանանց և ողամարդկանց մէջ: Բայց իրաւունքների այդ տարբերութիւնը բոլոր ժամանակներում նոյնը չի եղել նոյն իսկ միևնոյն ազգի պատմութեան մէջ: Այդ պատճառով էլ միևնոյն պահանջները չեն կազմել կանանց խնդրի առարկան զանազան ժամանակներում: Ներկայումս կանանց խնդիրը Նւրապայում կայանում է գլխաւորապէս իրաւունք ձեռք բերելու մէջ՝ բարձրագոյն ամեն տեսակ ուսում՝ ստանալու, քաղաքական և քաղաքացիական ամեն տեսակ ընտրութիւններին մասնակցելու և պետական ամեն տեսակ պաշտօններ վարելու:

Մենք այդ պահանջների մէջ տեսնում ենք կնոջ անհատա-

կան իրաւունքներ զարդանալու մի խնդիր: Եւ կ'աւելցնենք՝ այդ շարունակութիւն է մի պրոցեսի, որի հիմքը դրել է նոր ժամանակների օրէնսդրութեան ոգին: Այդ նոր օրէնսդրութիւնը աշխատել է կարելիին չափ զտել կնոջ նկատմամբ այն՝ ինչ պատկանում է կին մարդուն իբրեւ սեռի և այն՝ ինչ պատկանում է կին-մարդուն իբրեւ անհատի, իբրեւ հասարակութեան անդամի: Բոլորովին անկախ այն խնդրից թէ տղամարդու հետ համեմատած կին-մարդը ինչ ընդունակութիւնների տէր է, նոր օրէնսդրութիւնը, անցեալ դարու վերջերում ճանաչեց կնոջ անհատական իրաւունքները, յայտարարելով կնոջ կամքի ազատութիւնը ամուսնանալու գործում,— և այդ բանում միանգամայն համաձայն քրիստոնէական վարդապետութեան, թէև հակառակ կաթոլիկ եկեղեցու տրադիցիաներին,— և երկրորդ՝ կնոջ նիւթական անկախ գոյութեան իրաւունքը: Առաջինի վերաբերեալ կնոջ անհատականութիւնը ճանաչեց հանդիսաւոր կերպով, երբ Ֆրանսիական առաջին սահմանադրութեան մէջ 1791 թւականի (գլուխ II, յօդած 17) մտցրեց հետևեալը՝ «Օրէնքը ճանաչում է ամուսնութիւնը լոկորպէս քաղաքացիական դաշն»: Եւ նոյն այդ Ֆորմուլը ընդունեց յետոյ բոլոր եւրոպական օրէնսդրութիւնների մէջ և իրաւագիտական բոլոր դասագրքերի մէջ: Ճանաչելով ամուսնութեան մէջ քաղաքացիական դաշնի բնաւորութիւնը, միանգամայն լոգիկաբար և այսպէս ասած ինքն իրան կինը պէտք է ճանաչէր որպէս քաղաքացի. իսկ դրա հետ արդէն կապւած են քաղաքացիական իրաւունքները:

Նոյն այն ոգին, որ թելադրեց այդ օրէնքը, թելադրեց նաև կնոջ անկախ գոյութեան իրաւունքը: Այդ կարելի էր միայն եթէ կնոջ նկատմամբ ճանաչէր իրաւունք անկախ կերպով աշխատելու, նման տղամարդուն: Թերեւ տարօրինակ թւայ, բայց սա պատմական ճշմարտութիւն է, որ Արևմտեան-Եւրոպայում մինչ 18-երրորդ դարու վերջը կինը զրկւած էր անկախ աշխատանքի իրաւունքից:

Անկախ գոյութիւնը կնոջը, որպէս և տղամարդուն, կարող է ապահովել մասամբ հայրական ժառանգութիւնը, բայց աւելի քան այդ՝ անկախ աշխատանքը — որ և է արհեստ բանեցնելը: Արդ՝ մինչ 18-դ դարու վերջը կինը թէ դուրս էր մնում հայրական ժառանգութիւնից

և թէ նա մուտք չունէր որ և է համբարութեան մէջ: Իսկ մինչ 18-դ դարու վերջը բոլոր արհեստները և ամբողջ վաճառականութիւնը կենտրոնացած էին համբարական ընկերութիւնների մէջ, որոնց անդամ չէր կարող դառնալ կին-մարդը: Այսպիսով կինը իրաւունք չունէր արհեստաւոր-վարպետ լինելու, չէր կարող ուրեմն և անկախ աշխատանք ունենալու: Կինը զրկւած էր անկախ գոյութիւն ունենալու հնարաւորութիւնից: Պա մի հանգամանք է, որ սերտ կերպով կապւած էր կնոջ մասին ունեցած հայեացքների հետ: Բայց որպէս հին համբարութիւնները ջնջւեցին, որովհետեւ հայեացքները ազատ աշխատութեան մասին յեղաշրջւեցին, յեղաշրջւեցին նաև կնոջ մասին ունեցած հայեացքները, — և կինը, ստեղծւած նոր պայմանների մէջ, ստացաւ անկախ աշխատանքի իրաւունք, նման տղամարդուն:

ԱԻՆՏԻՔ ԱՐԱՍԽԱՆԵԱՆՑ: